

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНІСТІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ

Васільєва Л.М., Трайно О.В.

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

У статті розглянуто сутність поняття «Дебіторська заборгованість», її класифікації, завдань під час організації та причин виникнення заборгованості, а також висвітлено питання, які пов'язані з удосконаленням організації обліку дебіторської заборгованості.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, організація обліку дебіторської заборгованості, управління дебіторською заборгованістю.

Постановка проблеми. Під час операцій із дебіторами у підприємств може виникати дебіторська заборгованість. Значна наявність якої може впливати на ліквідність активів, фінансовий стан та платоспроможність підприємства. Стан обліку може погіршуватись через незадовільну організацію, адже належна організація обліку дебіторської заборгованості допомагає більш раціонально здійснювати управління заборгованістю, термінами її погашення та знизити ймовірність виникнення безнадійної заборгованості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що питання обліку дебіторської заборгованості цікавить багатьох вчених: І.М. Малиш [11], І.М. Коренева [7], О.В. Топоркова [14], С.Ф. Голов [3], О.Г. Лищенко [10], В.З. Бугай [1], Є.В. Дубровська [4], О.М. Кияшко [9], В.І. Єфіменко [5], М.В. Кужельний [8] та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У сучасних умовах нестабільність економіки призводить до виникнення дебіторської заборгованості, яку більшість підприємств не можуть покрити через брак коштів та відсутність знань щодо причин її виникнення зумовили вибір теми, завдань і змісту дослідження.

Мета статті полягає в розкритті питань пов'язаних з організацією обліку дебіторської заборгованості підприємства та шляхах її удосконалення.

Виклад змісту дослідження. Розкриттю сутності поняття «Дебіторська заборгованість» присвячені не тільки наукові роботи вчених, до речі кожен з яких дає своє визначення поняттю, а також і нормативні акти, серед яких основним є Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 10 «Дебіторська заборгованість». Згідно якого,

Дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Необхідно відзначити, що сучасне трактування поняття «Дебіторська заборгованість» виникло у VIII ст. н. е., коли Е. Деграндж і Дж. Дзаппа почали розглядати дебіторську заборгованість як один із показників, який характеризує фінансовий стан підприємств, а також є показником платоспроможності й виконання зобов'язань перед державою та іншими підприємствами [2, с. 78].

Отже, дебіторська заборгованість – це неоплачена сума коштів дебіторів підприємству в результаті їх взаємодії на певну дату.

Питанням класифікації дебіторської заборгованості займалися багато вчених, серед яких була А.Ю. Волостникова, яка виділяє класифікаційні ознаки, які на нашу думку, більш детально розкривають вид діяльності підприємства, що її отримало та дозволяє отримати розширену інформацію про заборгованість (таблиця 2).

Організація обліку дебіторської заборгованості передбачає виконання таких завдань, як:

- визначення об'єктів облікової політики дебіторської заборгованості;
- достовірне, своєчасне та повне відображення операції пов'язаних з дебіторською заборгованістю;
- визначення класифікаційних ознак дебіторської заборгованості;
- вибір методу формування резерву сумнівних боргів;
- складання звітності про стан дебіторської заборгованості тощо.

Організацію обліку дебіторської заборгованості необхідно починати з процедури підготовки якісної облікової політики, яка є важливим моментом в організації обліку на підприємстві.

Таблиця 1

Визначення поняття «Дебіторська заборгованість» з точки зору вчених

Джерело	Тлумачення поняття
Коренева І.Н. [7]	Дебіторська заборгованість – це складова оборотного капіталу, яка є комплексом вимог до фізичних чи юридичних осіб щодо оплати товарів, продукції, послуг.
Голов С.Ф. [3]	Дебіторська заборгованість – це фінансовий актив, що є контрактним правом однієї сторони отримати гроші й узгоджується з відповідним зобов'язанням сплати іншої сторони.
Лищенко О.Г. [10]	Дебіторська заборгованість – це фінансовий актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства.
Дубровської Є.В. [4]	Дебіторська заборгованість – неоплачені юридичними та фізичними особами послуги з транспортування вантажів та/або вилучені кошти з кругообігу підприємства, що мають документальне підтвердження, яке надає право на отримання боргу в вигляді грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів.
Кияшко О.М. [9]	Дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату, що виникла в результаті минулих подій, яку кредитор може вимагати відшкодувати.

Загально прийнято, що Наказ про облікову політику формується в три етапи:

- організаційний етап – керівник призначає групу працівників, які беруть участь у підготовці Наказу про облікову політику;
- технологічний етап – створюються варіанти побудови бухгалтерської служби, типу структури бухгалтерії, форми організації облікового процесу;
- заключний етап – готують і обговорюють Наказ про облікову політику і після врахування пропозицій та внесення змін керівник затверджує його своїм підписом [11, с. 87].

Таблиця 2

Класифікації дебіторської заборгованості за А.Ю. Волостникова [3, с. 45]

№	Класифікаційна ознака	Види дебіторської заборгованості
1	За тривалістю	– довгострокова; – короткострокова.
2	За терміном виконання зобов'язань	– поточна; – прострочена.
3	За характером діяльності організації	– за основною діяльністю; – за фінансовою діяльністю; – за інвестиційною діяльністю.
4	За видами дебіторів	– покупців і замовників; – дочірніх організацій; – працівників організації; – бюджету і позабюджетних фондів.
5	За доцільністю утворення	– виправдана; – невиправдана.
6	За регулярністю проведення угод	– від регулярних угод; – від нерегулярних угод.
7	За якісним складом	– нереальна для стягнення; – сумнівна; – надійна.
8	За можливістю поступки прав вимоги	– можна передати за договором; – заборгованість, яку заборонено передавати.
9	За забезпеченістю гарантіями	– забезпечена; – незабезпечена
10	За ступенем ризику	– з високим ризиком; – з середнім ризиком; – з низьким ризиком
11	За можливістю планування	– запланована; – незапланована
12	За можливістю контролю	– контрольована; – неконтрольована

В Наказі про облікову політику висвітлюють такі питання, як: визнання та оцінка дебіторської заборгованості, її класифікація, метод формування резерву сумнівних боргів, порядок її списання, робочий план рахунків, графік документообігу, графік та порядок проведення інвентаризації. Необхідно зазначити, що підприємство не може змінювати облікову політику за власним бажанням. Її зміна може відбуватися відповідно до чинного законодавства, а всі доповнення та зміни підприємство повинно відображати в Примітках до фінансової звітності. Безпосередню відповідальність за організацію обліку несе керівник підприємства.

Під час організації обліку дебіторської заборгованості підприємству необхідно вста-

новити причини її виникнення та збільшення (таблиця 3). При цьому, якщо зовнішні підприємство не може контролювати та обмежити їх вплив на свою діяльність, то внутрішні – залежать від підприємства їх в процесі правильної організації та управління можна мінімізувати, а вплив – зменшити.

Таблиця 3

Фактори, які впливають на виникнення та збільшення дебіторської заборгованості

Зовнішні фактори	Внутрішні фактори
– стан економіки країни;	– обсяги реалізації продукції;
– політика влади щодо розвитку галузі у якій працює підприємство;	– особливості маркетингової та кредитної політики підприємства;
– інфляція,	– рівень кваліфікації менеджерів;
– стабільність курсу національної валюти;	– забезпечення дебіторської заборгованості;
– рівень розвитку ринку підприємства;	– стан контролю за дебіторською заборгованістю підприємства;
– податкова система і зміни у законодавстві.	– конкурентоспроможність продукції.

Саме через це підприємство повинно приділяти увагу не тільки обліку дебіторської заборгованості, а й удосконалювати саму організацію. Одним із удосконалень організації обліку є вміле управління дебіторською заборгованістю. При організації управління заборгованістю рекомендуємо підприємству виконувати такі заходи:

- встановити критерії надання товарного кредиту (розмір та термін повернення боргу, розмір знижок та штрафні санкції);
- визначити групи основних клієнтів яких небажано втрачати;
- встановити групи неплатників, у яких необхідно вимагати термінове погашення боргу;
- визначити види продукції за якими найчастіше виникає заборгованість;
- запровадити сучасні методи управління дебіторською заборгованістю (факторинг, страхування фінансових ризиків тощо) [8, с. 90].

Удосконалення системи відбору потенційних покупців та замовників допоможе підприємству здійснювати попередню перевірку клієнтів щодо можливості своєчасного погашення ними заборгованості. Що надасть можливість співпрацювати з дебіторами, які мають добру кредитну історію, вчасно виплачують кошти підприємству, а за наявності у них довгострокової заборгованості не мають прострочених платежів. Факторами, які вплинуть на рішення підприємства про співпрацю, можуть бути:

- низька платіжна дисципліна покупців;
- брак коштів у клієнта або зниження рівня його платоспроможності;
- порушення розрахунково-платіжної дисципліни;
- створений на підприємстві рейтинг кредитоспроможності клієнтів, який покаже клієнтів з низьким кредитним рейтингом тощо.

Звичайно, такі методи відбору не можуть гарантувати, що навіть найкращі покупці будуть вчасно закривати свою заборгованість перед під-

приємством. Тому при організації обліку необхідно звертати увагу на те, що дебітори хочуть, проте не можуть повернути кошти вчасно. Тому ми пропонуємо в договорі зазначити додаткову умову про комерційне кредитування. Альтернативною формою сплати в такому випадку може бути:

- аванс в не грошовій формі (високоліквідними цінними паперами, товаром, активом, який можна швидко перетворити в гроші);

- бартер (товарообмінні операції). Компанія може вирішити, що в деяких ситуаціях вона піде на обмін ТМЦ дебіторів на свою продукцію. Бартерна угода (товарообмін) оформляється єдиним договором, в якому оцінка товарів і послуг проводиться за договірними цінами [4, с. 67].

Також необхідно вдосконалити політику управління дебіторською заборгованістю. Досить важливим є визначення етапів формування політики управління дебіторською заборгованістю:

- аналіз дебіторської заборгованості за попередній період;

- формування принципів кредитної політики відносно до замовників;

- визначення можливої суми фінансових коштів, які інвестуються в дебіторську заборгованість по товарному та споживчому кредиту;

- формування системи кредитних умов;

- формування стандартів оцінки покупців і умов надання кредиту;

- побудова системи контролю за рухом і своєчасною інкасацією дебіторської заборгованості;

- використання сучасних форм фінансування заборгованості [7, с. 78].

Дотримуючи таких етапів підприємство зможе раціонально управляти заборгованістю та визначити можливі варіанти своїх дій у ситуаціях, наприклад, пов'язаних із наданням кредиту.

Ще одним важливим аспектом під час організації обліку є розробка робочого плану рахунків. Кожне підприємство розробляє для себе робочий план рахунків, включаючи до нього лише ті, що мають практичне застосування.

Для обліку розрахунків з дебіторами використовуються 36 рахунок «Розрахунки з покупцями та замовниками» та рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами», тому пропонуємо створити для цих рахунків субрахунки третього та четвертого порядку.

Так, наприклад, пропонуємо додати субрахунок до рахунку 36, а саме 365 «Розрахунки за відстроченими платежами», на якому здійснюється облік дебіторської заборгованості за якою

було відстрочено виконання зобов'язань за договорами. Це надасть можливість чітко окреслити суми заборгованості, за якою слід нараховувати резерв сумнівних боргів та здійснювати контроль за дебіторською заборгованістю. Оскільки 36 рахунок має назву «Розрахунки з покупцями та замовниками», то доцільно буде запропонувати субрахунки 366 «Розрахунки з вітчизняними замовниками» і 367 «Розрахунки з іноземними замовниками». Що підвищить аналітичність розрахунків з дебіторами. Адаже розподілення покупців та замовників, дозволять відокремити передачу готової продукції замовникам та реалізації товарів покупцям.

А до субрахунку 372 «Розрахунки з підзвітними особами» додати наступні субрахунки:

- 3721 «Розрахунки за службовим відрядженнями»;

- 3722 «Розрахунки за реалізацію сільськогосподарської продукції»;

- 3723 «Утримання із заробітної плати неповернених сум»;

- 3724 «Відшкодування підзвітній особі за рахунок підприємства».

Ще одним моментом під час удосконалення організації обліку є документообіг. Графік документообігу допоможе організувати рух документів, встановити раціональні маршрути та етапи обробки документів. Таким чином, підвищити якість документів, зменшити час обробки, збільшити ефективність праці працівників при складанні, обробці й зберіганні документів.

Разом з вище викладеним, для поліпшення організації обліку дебіторської заборгованості можна запропонувати такі заходи:

- здійснювати контроль за станом розрахунків з покупцями;

- чітко обумовити умови і терміни оплати при укладанні договорів;

- надавати знижки покупцям;

- вводити штрафні санкції за прострочення платежу тощо.

Висновок та перспективи подальших досліджень. Правильно організований облік дебіторської заборгованості надасть можливість попередити виникнення прострочених платежів та зменшити ймовірність виникнення безнадійної заборгованості, що позитивно вплине на його фінансову стійкість та платоспроможність. Перспективи подальших досліджень включають подальше дослідження процесу організації обліку дебіторської заборгованості та шляхів її удосконалення.

Список літератури:

1. Бугай В.З. Управління дебіторською заборгованістю підприємства / В.З. Бугай, Н.О. Головка // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2010. – № 1. – С. 60–63, 77.
2. Бутинець Ф.Ф. Історія розвитку бухгалтерського обліку: [практичний посібник] / Ф.Ф. Бутинець. Житомир: ЖІТІ, 1999. – 928 с.
3. Волостникова А.Ю. Проблеми обліково-аналітичного забезпечення дебіторської і кредиторської заборгованості підприємства / А.Ю. Волостникова. – М, 2009. – 22 с.
4. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік та фінансова звітність за міжнародними стандартами: [практичний посібник] / В.М. Костюченко, С.Ф. Голов. – К.: Лібра, 2004. – 880 с.
5. Дубровська Є.В. Управління дебіторською заборгованістю підприємств вантажного автотранспорту / Є.В. Дубровська – Х., 2010. – 19 с.
6. Єфіменко Т.І. Сумнівна дебіторська заборгованість: формування облікової політики / Т.І. Єфіменко // Економіка. Управління. Інновації. – 2014.
7. Коренева І.Н. Управління дебіторською заборгованістю на підприємствах / І.Н. Коренева. – Санкт-Петербург, 2008. – 24 с.

8. Кужельний М.В. Організація обліку: підручник / М.В. Кужельний, С.О. Левицька. – К.: Центр учб. л-ри, 2010. – 352 с.
9. Кияшко О.М. Облік та аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / О.М. Кияшко. – Київ, 2011. – 21 с.
10. Лищенко О.Г. Аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством / О.Г. Лищенко, Г.М. Бескота // Держава і регіони. – Запоріжжя: Гуманіст. – 2009. – № 1. – С. 114–117.
11. Малиш І.М. Основні підходи до управління дебіторською заборгованістю підприємств / І.М. Малиш // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – № 6. – Част. 3. – С. 19–21.
12. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 10 «Дебіторська заборгованість», затверджено наказом МФУ від 08.10.1999 р. № 237 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
13. Таратута Л.В. Управління поточною дебіторською заборгованістю в умовах кризи / Л.В. Таратута // Сталий розвиток економіки. – 2015. – № 4. – С. 220–228.
14. Топоркова О.В. Управління дебіторською заборгованістю як один з інструментів фінансової політики підприємства / О.В. Топоркова, Т.О. Євлаш // Економічна стратегія і перспектива розвитку сфери торгівлі та послуг: зб. наук. праць. Вип. 1(7). – Харків, ХДУХТ, 2008. – С. 84–89.

Васильева Л.Н., Траино Е.В.

Днепропетровский государственный аграрно-экономический университет

ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕТА ДЕБИТОРСКОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТИ И ПУТИ ЕЕ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ

Аннотация

В статье рассмотрена сущность понятия «Дебиторская задолженность», ее классификации, задач при организации и причин возникновения задолженности, а также освещены вопросы связанные с совершенствованием организации учета дебиторской задолженности.

Ключевые слова: дебиторская задолженность, учет дебиторской задолженности, управление дебиторской задолженностью.

Vasilieva L.M., Traino A.V.

Dnipropetrovsk State Agrarian-Economic University

THE ORGANIZATION OF ACCOUNTS RECEIVABLE AND THE WAYS OF ITS IMPROVEMENT

Summary

In the article the essence of concepts «accounts Receivable», its classification, tasks in the organization and the causes of debt, and also covered issues related to improving the organization of accounts receivable.

Keywords: accounts receivable, accounts receivable, receivables management.